

Janusz R. Budziński <https://orcid.org/0000-0001-9365-406X>

Uniwersytet Jana Kochanowskiego

Filia w Piotrkowie Trybunalskim

e-mail: janusz.budzinski@ujk.edu.pl

USA wobec konfliktu rosyjsko-japońskiego w świetle doniesień rosyjskiego ambasadora w Waszyngtonie Artura Cassiniego

The USA's attitude towards the Russo-Japanese conflict
in view of reports from Arthur Cassini,
Russian ambassador to Washington

Streszczenie

Artykuł ukazuje postrzeganie Rosji i Japonii w trakcie sporu o strefy wpływów na Dalekim Wschodzie oraz konfliktu rosyjsko-japońskiego przez władze i społeczeństwo amerykańskie w okresie styczeń – wrzesień 1904 r. Stanowisko rządu amerykańskiego i opinii publicznej zaprezentowano w oparciu o wybrane doniesienia rosyjskiego ambasadora w USA Artura Cassiniego. Na ich podstawie można stwierdzić, że przed wybuchem konfliktu, jak i w jego początkowej fazie, sympatia Amerykanów znajdowała się po stronie Japonii. Miało to być efektem pragmatycznego podejścia rządu amerykańskiego, a także działalności dyplomatów japońskich, dzięki czemu w amerykańskiej prasie pojawiały się informacje przychylne Japończykom, a niekorzystne dla Rosji. Kiedy jednak w trakcie konfliktu przewagę zdobyła Japonia, nastroje uległy powoli zmianie. Podstawą tego było dostrzeżenie przez amerykańską opinię publiczną zagrożenia dla handlu i przemysłu amerykańskiego, jakie niesło za sobą wzmocnienie Japonii na Dalekim Wschodzie. Zauważyć można także, że zbytne osłabienie Rosji i wzmocnienie jej kosztem Japonii nie korespondowało z ideą globalnej równowagi sił i koncepcją przynależnych stref wpływów, których zwolennikiem był prezydent Stanów Zjednoczonych Teodor Roosevelt.

Abstract

The article presents the perceptions of Russia and Japan during the dispute about the areas of influence in the Far East and the Russo-Japanese War by the American authorities and society in the period from January to September 1904. The American government's position and the public opinion were presented on the basis of selected reports from the Russian ambassador to the USA, Arthur Cassini. They allow for a statement to be made that both before and during the initial phase of the conflict, Americans sympathised with Japan. Apparently, this resulted from the pragmatic approach taken by the American government, as well as from the activity of Japanese diplomats, thanks to which American press published information that was favourable for the Japanese and disadvantageous for Russia. However, when Japan gained advantage in the conflict, the feeling slowly shifted. The grounds for this was that the American public became aware of the threat to American industry and trade, related to Japan's reinforced position in the Far East. It may also be observed that excessive weakening of Russia and strengthening of Japan at its expense did not correspond with the idea of global balance of power and the concept of the appurtenant spheres of influence, advocated by the president of the United States, Theodore Roosevelt.

Słowa kluczowe: Daleki Wschód, wojna rosyjsko-japońska, USA, opinia publiczna, Artur Cassini

Key words: Far East, Russo-Japanese War, USA, public opinion, Arthur Cassini

Konflikt rosyjsko-japoński wybuchł w lutym 1904 r. U jego podłoża leżała sprzeczność interesów obu państw na Dalekim Wschodzie, a zwłaszcza w Mandżurii i Korei¹. Rosja, która od końca XIX w. coraz bardziej angażowała swoje siły w Chinach (np. Mongolia, Mandżuria), wymuszała na nich koncepcje na oddanie w dzierżawę portów morskich, budowę linii kolejowych oraz

¹ Zob.: И. Рыбачёнок, *Закат великой державы. Внешняя политика России на рубеже XIX-XX вв.: цели, задачи и методы*, Москва 2012, s. 505-535; В. Шаццлло, Л. Шаццлло, *Русско-японская война 1904-1905*, Москва 2004, s. 33-43.

uprzywilejowanie handlu rosyjskiego². Na tym polu napotkała na przeciwdziałanie Japonii, która w tym samym czasie uzyskiwała od Chin podobne korzyści. Interesy obu państw, jak zostało wspomniane wyżej, ścierały się najbardziej w Mandzurii i Korei, którą Japonia uważała za swoją strefę wpływów.

Dodać należy, że również inne mocarstwa angażowały się na Dalekim Wschodzie, starając się uzyskać tu (zwłaszcza w Chinach) jak największe wpływy. Mowa tu o Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. To ostatnie państwo starało się podważyć wpływy europejskie i otworzyć rynek chiński dla przemysłu i handlu amerykańskiego³. Tym samym było zainteresowane rozwojem sytuacji, jaka wytworzyła się na początku XX w., związanej ze stosunkami rosyjsko-japońskimi i ich wpływem na interesy amerykańskie. W omawianym okresie USA zainteresowane też były udzielaniem kredytów Japonii, a tym samym ważne dla nich było, jak rozwinie się konflikt, czy nie zagrozi interesom ekonomicznym Stanów Zjednoczonych prowadzonych tak z Japonią, jak i z Chinami.

Celem artykułu jest ukazanie postrzegania Rosji i Japonii w trakcie sporu o strefy wpływów na Dalekim Wschodzie oraz konfliktu rosyjsko-japońskiego przez władze i społeczeństwo amerykańskie w okresie styczeń – wrzesień 1904 r. Cezura ta obejmuje czas tuż przed wybuchem działań zbrojnych oraz moment, kiedy armia japońska zdobyła przewagę na froncie morskim i lądowym.

² Szerzej zob.: П. Мульгагули, *Внешняя политика Императора Николая (1894–1917)*, Москва 2013, s. 217-253; И. Рыбачёнок, *op. cit.*, s. 478-504; О. Айрапетов, *Внешняя политика Российской империи (1801–1914)*, Москва 2006, s. 441-455, 464-465.

³ Jako ilustracja posłużyć może tzw. zasada „otwartych drzwi”, której główne założenia przedstawił 6 września 1899 r. sekretarz stanu John Hay w notach skierowanych do mocarstw walczących o podział stref wpływów w Chinach. Pomysł narodził się w momencie, kiedy Stany Zjednoczone, po zapewnieniu sobie dominacji na Pacyfiku, postanowiły podjąć ekspansję na rynki dalekowschodnie. Aby to ułatwić, Hay sformułował trzy postulaty, z których pierwszy mówił o tym, że poszczególne mocarstwa miały nie naruszać w swoich strefach wpływów interesów innych państw, drugi – o wprowadzeniu jednolitych stawek celnych, a trzeci o równości opłat i taryf dla wszystkich państw, niezależnie od tego, przez którą strefę wpływów będą przewożone towary. Propozycja amerykańskiego sekretarza stanu miała na celu zapewnienie Stanom Zjednoczonym równych możliwości ekspansji ekonomicznej w Chinach, bez konieczności pozyskania własnej strefy wpływów. Ponieważ wspomniane propozycje amerykańskie nie spotkały się ani z jednoznacznym odrzuceniem, ani jednoznacznym poparciem, Hay uznał, że zostały przyjęte; zob. W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych 1815-1945*, Warszawa 2004, s. 276; patrz też: В. Шаццлло, Л. Шаццлло, *op. cit.*, s. 26-29.

Jako podstawa artykułu wykorzystane zostały wybrane doniesienia rosyjskiego ambasadora w USA Artura Cassiniego⁴ (*Телеграмма А. П. Кассини в МИД о нейтралитете США в случае войны России с Японией; Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о японофильской позиции правительства США и росте в стране антирусских настроений, Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о реакции вашингтонского кабинета на разрыв русско-японских отношений, Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу об изменении американского общественного мнения в пользу России*)⁵ kierowane do rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Doniesienia te stanowiły niejako sprawozdania z rozmów, jakie Cassini odbył z amerykańskim sekretarzem stanu Johnem Hayem⁶. Dotyczyły one reakcji amerykańskiej na możliwość konfliktu rosyjsko-japońskiego i jego wybuch, wzrostu nastrojów antyrosyjskich w początkowym okresie wojny, ich zmianie w apogeum działań zbrojnych.

Tuż przez rozpoczęciem wojny, w telegramie z 29 grudnia 1903 r. na 11 stycznia 1904 r., Cassini informował ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Lamsdorffa⁷, że rząd amerykański, w przypadku konfliktu między Rosją a Japonią, zajmie postawę neutralną⁸. Z rozmowy, jaką odbył on z amerykańskim sekretarzem stanu Hay'em, wynikało, że ten był informowa-

⁴ Artur Cassini (wł. Arturo Paolo Nicola Cassini, Marchese de Capuzzuchi di Bologna, conte de Cassini; 1835-1919) rosyjski dyplomata, na służbę wstąpił w 1854 r. Od 1884 r. był chargé d'affaires, a od 1888 r. ministrem rezydentem w Hamburgu. Od 1891 r. poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny Cesarstwa Rosyjskiego w Chinach, od 1897 r. poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny, a od 1898 r. ambasador w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Od 1905 r. ambasador w Hiszpanii. W 1909 r. przeszedł na emeryturę.

⁵ Zob.: *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г. Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999, s. 49-53, 64-66.

⁶ John Milton Hay (1838-1905) amerykański polityk i urzędnik. W latach 1879-1881 asystent sekretarza stanu, w latach 1897-1898 ambasador Stanów Zjednoczonych w Wielkiej Brytanii, w latach 1898-1905 sekretarz stanu USA.

⁷ Włodzimierz Lamsdorff (1844-1907). W roku 1872 był drugim, a od 1875 r. pierwszym sekretarzem kancelarii MSZ. W 1882 r. mianowany dyrektorem kancelarii MSZ. W 1886 r. objął stanowisko starszego radcy MSZ, a od 1897 r. pełnił funkcję wiceministra spraw zagranicznych. W latach 1900-1906 był ministrem spraw zagranicznych, zob.: Д. Шилов, *Государственные деятели Российской империи 1802-1917. Библиографический справочник*, Санкт-Петербург 2002, s. 402-403.

⁸ *Телеграмма А. П. Кассини в МИД о нейтралитете США в случае войны России с Японией*, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г. Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999, s. 49.

ny przez przedstawiciela Japonii w Waszyngtonie o zaostrzających się sporach między Rosją a Japonią⁹. Ponadto Hay był świadomy, że może to doprowadzić do wojny. Cassini, w imieniu rządu rosyjskiego, zapewnił z kolei, że Rosja czyni wszystko, aby temu zapobiec. Mimo tych zapewnień amerykański sekretarz stanu stwierdził, że wierzy w możliwość wybuchu lokalnej wojny między Japonią i Rosją w najbliższej przyszłości. Gdyby jednak do niej doszło, jak można przeczytać w depeszy: *W takim wypadku Stany Zjednoczone Ameryki Północnej zachowają daleko idącą neutralność*¹⁰. Dodatkowo Hay poinformował Cassiniego, że amerykańska Eskadra Oceanu Spokojnego otrzymała rozkaz przesunięcia się do zatoki koło Manili, co odsuwało ją od przypuszczalnego teatru działań wojennych. W przytaczanej depeszy Cassini poinformował również rosyjskie MSZ o nastrojach panujących w społeczeństwie amerykańskim. Pisał: *Tutejsza opinia publiczna w obecnym krytycznym momencie bardziej sprzyja Japonii dzięki nieprzerwanym insynuacjom anglo-żydowskiej prasy, chociaż wciąż otrzymują liczne listy od Amerykanów, którzy proponują swoje usługi i wyrażają gorące uczucia sympatii do Rosji*¹¹.

Jak wynika z powyższego fragmentu, amerykańska opinia publiczna była podzielona w swoich sympatiach. Jednak wyraźną przewagę mieli zwolennicy Japonii. Nasuwa się także wniosek, że spowodowane to było głównie doniesieniami prasowymi, które miały być inspirowane, jak można przypuszczać, przez Wielką Brytanię¹².

W kolejnym doniesieniu z 14/27 stycznia 1904 r. Cassini poruszył kwestię projapońskiego nastawienia rządu USA oraz wzrostu nastrojów antyrosyjskich wśród Amerykanów. Na początku przypominał, że Japonia od samego początku kryzysu starała się zapewnić sobie, jeśli nie materialne, to moralne wsparcie rządu amerykańskiego. W tym celu informowała go o toczących się rozmowach rosyjsko-japońskich i starała się przestawić wszystko w korzystnym dla siebie świetle. *W półoficjalnych komunikatach, zamieszczanych przez japońskiego posła w tutejszych gazetach, pisał Cassini, Japonii nadawano charakter ideowego bojownika o głoszoną przez Stany Zjednoczone zasadę „otwartych*

⁹ Chodziło o spór dotyczący podziału stref wpływów w Mandżurii.

¹⁰ *Телеграмма А. П. Кассини в МИД...*, s. 49.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Wskazują na to w swojej pracy rosyjscy historycy Wiaczesław i Larysa Szacillo, pisząc, że możliwość zwiększenia rosyjskiej obecności w północnych Chinach była celowo wyolbrzymiana przez propagandę angielską; zob. В. Шаццлло, Л. Шаццлло, *op. cit.*, s. 36.

drzwi”, która według zapewnień japońskiego przedstawiciela, jest głównym, jeżeli nie jedynym, przedmiotem sporu między Japonią i Rosją, która nie chce jej uznać¹³. Z dalszych informacji Cassiniego, można wysnuć wniosek, że podobne oświadczenia miały wzbudzać przychylnie nastawienie rządu amerykańskiego, a zwłaszcza Haya, który uważał ogłoszoną przez siebie zasadę „otwartych drzwi” za podstawę swojej działalności dyplomatycznej. Dodatkowo oświadczenia owe miały budzić nastroje japonofilskie. Cassini wskazywał, że takie podejście Haya powodowało, iż USA nie dostrzegały, że są rozgrywane przez Japonię i niejako kierowane do przyłączenia się do sojuszu angielsko-japońskiego. Biorąc pod uwagę powyższe działania Japonii rosyjski ambasador stwierdzał, że amerykański sekretarz stanu *Porwany przez swoje angielsko-japońskie sympatie, nie dostrzega groźnego charakteru kwestii na tyle poważnej, jak nasz obecny spór z Japonią...*¹⁴. Cassini przytomnie zauważał, że taka postawa wynikała m.in. z błędów popełnionych przez dyplomację rosyjską, a zwłaszcza niedotrzymywania przez Rosję obietnic odnośnie swobody handlu amerykańskiego w Mandżurii. To zostało skrzętnie wykorzystane przeciwko Rosji przez Japonię i Wielką Brytanię.

Dalej Cassini podkreślił, że mimo jego usilnych starań, by rozwiązać niepokój Haya odnośnie do ugodowego nastawienia rządu rosyjskiego w kwestii osiągnięcia porozumienia z Japonią, ten wciąż pozostawał nieufny. Nieufność ta wzrosła jeszcze w związku z wysiłkami *Japończyków i Anglików bardzo zainteresowanych rozerwaniem naszych tradycyjnych przyjacielskich stosunków ze Stanami Zjednoczonymi*¹⁵. W opinii Cassiniego miały ją również powiększać i utrzymywać publikacje, zamieszczane w organach prasowych zbliżonych do amerykańskiego sekretarza stanu. O niezbyt przychylnym nastawieniu USA wobec Rosji, zdaniem rosyjskiego ambasadora, świadczyć miało również to, że mimo zapewnień Haya, iż jedynym celem *Stanów Zjednoczonych na Dalekim Wschodzie jest rozwój stosunków handlowych, który jest niemożliwy bez mocno ugruntowanego pokoju...* część społeczeństwa uległa wrażeniu, iż to Rosja jest winna zadrażnieniom sytuacji na Dalekim Wschodzie. W związku z tym, Ja-

¹³ *Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о японофильской позиции правительства США и росте в стране антирусских настроений*, [w:] *Россия и США...*, s. 50.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 61.

ponia mogła widzieć w postawie rządu i społeczeństwa amerykańskiego tylko zachętę do wojny¹⁶.

Jako podsumowanie całej sytuacji może posłużyć następujący fragment z doniesienia Cassiniego: *stosunek Stanów Zjednoczonych do nas staje się z każdym dniem coraz bardziej negatywny i nieufny, a z powodu znajdowania się u steru władzy człowieka bardzo ambitnego, jak prezydent Roosevelt¹⁷, którego niekontrolowanym pomocnikiem do spraw polityki zagranicznej jest tak jawny anglo- i japonofil, jak pan Hay, można oczekiwać poważnych komplikacji w przypadku niemożliwości zaspokojenia aspiracji Stanów Zjednoczonych...*¹⁸.

Kolejne doniesienie rosyjskiego przedstawiciela w Waszyngtonie datowane jest na 28 stycznia/10 lutego 1904 r., więc już po rozpoczęciu działań wojennych¹⁹. Cassini informował Lamsdorffa, że decyzja Japonii o przerwaniu rozmów i kontaktów dyplomatycznych oraz odwołaniu z Petersburga całej obsady misji wywołała niemałe zdziwienie i wielką dezaprobatę rządu amerykańskiego. W dalszej części swojego doniesienia przedstawiał stanowisko władz amerykańskich, odnoszące się do konfliktu oraz szerszego kontekstu politycznego, zaprezentowane przez sekretarza stanu Haya²⁰. Warto tu przytoczyć obszerny

¹⁶ *Ibidem*. Dodać można, że to, o czym wnioskował ambasador rosyjski w Waszyngtonie na podstawie rozmów z amerykańskim sekretarzem stanu i z nastawienia amerykańskiej opinii publicznej, było realizowane przez dyplomację amerykańską. W styczniu 1904 r. rząd amerykański zapewnił stronę japońską, że w wypadku wojny jego polityka będzie sprzyjała Japonii. Również w styczniu, podczas wizyty w Japonii, minister wojny, a późniejszy prezydent USA William Taft, poinformował stronę japońską, że w razie konfliktu USA poprą Japonię, jeśli po stronie Rosji wystąpią Francja i Niemcy, zob. В. Шаццлло, А. Шаццлло, *op. cit.*, s. 44.

¹⁷ Teodor Roosevelt (prezydent USA w latach 1901–1909) był zwolennikiem koncepcji „stref wpływów”, według której każde mocarstwo winno posiadać kontrolę nad przydzielonym mu dużym obszarem świata, oraz tzw. globalnej równowagi sił. Z tego też powodu był zaniepokojony zwiększaniem się wpływów rosyjskich w Azji i w związku z tym sprzyjał Japonii. Cieszył się z jej zwycięstw, uważał, że Rosja powinna zostać osłabiona, ale nie wykluczona z równowagi sił. Według niego siły Rosji i Japonii powinny być się równoważyć, zob. H. Kissinger, *Dyplomacja*, Warszawa 2016, s. 42-44.

¹⁸ Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о японофильской позиции..., s. 51-52.

¹⁹ Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о реакции вашингтонского кабинета на разрыв русско-японских отношений, [w:] *Россия и США...*, s. 52-53.

²⁰ Cassini zastrzegł, że rozmowa z Hayem miała miejsce 27/9 lutego, gdy najprawdopodobniej wiedział on już o ataku japońskich niszczycieli na okręty wojenne Rosji, stacjonujące w Port Arturze.

fragment pisma: *Na moją uwagę, że taki nieprzemysłany krok Japonii, mogący mieć następstwa nie tylko dla dwóch bezpośrednio zaangażowanych mocarstw, ale i dla wszystkich mających interesy na Dalekim Wschodzie, należy w dużym stopniu przypisać wierze Japonii w przychylność Stanów Zjednoczonych, wierze którą czerpała ona z informacji w prasie amerykańskiej, p. Hay, nie chcąc wyraźnie skupiać się na podniesionej przeze mnie kwestii, wyraził ubolewanie, że Japonia tak niespodziewanie zdecydowała się zerwać swoje stosunki z nami, ale dodał też, starając się najwyraźniej usprawiedliwić rząd japoński, że była ona zmuszona tak postąpić z powodu narastającego wzburzenia narodowego, wywołanego, według p. Haya, tą powolnością, z jaką prowadziliśmy negocjacje, a także przekonaniem, że tą drogą nie uda się niczego osiągnąć.*

Następnie p. Hay, zaniepokojony, najwyraźniej, możliwością wciągnięcia w nasz spór z Japonią i innymi mocarstw, powiedział mi, że właśnie przez ambasadatorów amerykańskich zwrócił się z okólnikiem do kilku mocarstw najbardziej zainteresowanych Dalekim Wschodem, z propozycją, sedno której sprowadza się do ograniczenia teatru działań wojennych do określonego rejonu. Jednocześnie p. Hay wspominał o neutralności Chin, tj. o tym, co według mnie, stanowi główny przedmiot jego troski i przyczynę wszystkich obecnych działań. P. Hay wyraźnie obawia się, że w wypadku najmniejszego nieprzyjaznego ruchu ze strony Chin możemy to wykorzystać dla przyłączenia Mandżurii, co, najwyraźniej, zadałoby silny cios nadziejom na rozwój amerykańskiego handlu na tym obszarze, gdyż pozbawiłoby go wszystkich przywilejów wynegocjowanych na bazie ostatniego traktatu z Chinami²¹.

Biorąc pod uwagę przytoczony powyżej fragment, można stwierdzić, że rząd amerykański bardziej sprzyjał Japonii. Znalazło to niejako odbicie w słowach sekretarza stanu, który usprawiedliwiał kroki Japończyków. Widać też było obawę o możliwość rozszerzenia się konfliktu, co z kolei byłoby niekorzystne dla interesów amerykańskich. Równie niekorzystne byłoby też przyłączenie Mandżurii do terytorium rosyjskiego. Amerykanie zapewne uważali, że działalność Rosji jest większym zagrożeniem dla ich interesów, a zwłaszcza zasady „otwartych drzwi”, niż polityka Japonii w tym regionie²². Tym samym

²¹ *Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о реакции вашигтонского кабинета...*, s. 52-53.

²² Świadczyć o tym może udzielanie Japonii kredytów w czasie toczącej się wojny, o czym również informował rosyjski MSZ Cassinii; zob.: *Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о*

wybuch wojny rosyjsko-japońskiej sprawił, że rząd amerykański zaproponował neutralizację Chin oraz oznajmił, że Stany Zjednoczone będą w trakcie jej trwania trzymać się ściśle i życzliwej neutralności. W uzupełnieniu dodać można, że Cassini odniósł wrażenie, iż *rząd federalny, po otrzymaniu pierwszych niepomyślnych dla nas [tj. Rosji – przyp. J.B.] wiadomości z teatru wojny i zdecydowałoby natychmiast czynić nam utrudnienia na bazie kwestii mandżurskiej, niewątpliwie i w przyszłości nie przepuści okazji stawiania nam w miarę możliwości przeszkód, zwłaszcza, jeśli nie uzyskamy szybkiej i zdecydowanej przewagi w wojnie*²³.

Jak pokazał czas, Rosja nie tylko nie uzyskała przewagi, ale poniosła szereg porażek na lądzie i morzu. To skazywana na klęskę Japonia okazała się stroną wygrywającą, a tym samym wzmocnieniu uległa jej pozycja na Dalekim Wschodzie. Wówczas w społeczeństwie amerykańskim można było zaobserwować zmianę nastrojów na korzyść Rosji. Cassini raportował o tym w piśmie do Lamsdorffa, z 7/20 września 1904 r.²⁴ Nawiązując do swoich wcześniejszych doniesień, zauważał: *Już niejednokrotnie miałem okazję zwracać uwagę Waszej Ekscelencji na ten prąd japonofilski, jaki opanował część tutejszej opinii publicznej na samym początku zachodzących obecnie wydarzeń na Dalekim Wschodzie. Przyjaciele Japonii starali się wyjaśnić te sympatie tym, że Japonia w pewnym stopniu jest jakby uczniem Stanów Zjednoczonych, gdzie liczni Japończycy zyskali wykształcenie uniwersyteckie lub wojskowe i nabyli wiedzę i technikę, dzięki którym Japonia, jeszcze nie tak dawno państwo trzeciorzędne, mogła w krótkim czasie stać równym i niebezpiecznym rywalem wielkich mocarstw. [...]*

Wiadomości o pierwszych zwycięstwach Japonii były przyjęte przez znaczną część tutejszej opinii publicznej z prawdziwym podziwem. Głosy protestu, jakie rozlegały się przeciwko takiemu stanowi w imię tradycji, sprawiedliwości i nawet zwykłych interesów Stanów Zjednoczonych, były zagłuszane przez tę znaczną

значении первого японского займа в Америке, [w:] *Россия и США...*, s. 57-59; Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о втором японском займе в США, [w:] *Россия и США...*, s. 68-69; Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу об очередном японском займе в США, [w:] *Россия и США...*, s. 77-78.

²³ Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу о реакции вашингтонского кабинета..., s. 53.

²⁴ Донесение А. П. Кассини В. Н. Ламсдорфу об изменении американского общественного мнения в пользу России, [w:] *Россия и США...*, s. 64-66.

część tutejszej prasy, która, służąc sprawie angielskiej lub żydowskiej i serdecznie nas nienawidząc, dokładała wszelkich starań, żeby narzucić tutejszej społeczności swoje uczucia i poglądy, zabić wzmacniające się tutaj sympatie rosyjskie i w sposób sztuczny wywołać sympatię do Japonii, o której rzeczywistych celach i zadaniach do początku wojny Amerykanie mieli zgoła inne wyobrażenia.

Niewątpliwie Japonia miała tu na początku wojny przepiękną bazę dla siebie, upojona jednak sukcesem, nie umiała zachować miary i wkrótce pokazała swój prawdziwy charakter. Arogancja Japończyków bardzo często wykazana przez nich w ostatnim czasie, całkowite lekceważenie ustalonych obyczajów międzynarodowych, a także obcych interesów, otrzeźwiły Amerykanów. Obecnie nawet ci, którzy jeszcze nie tak dawno uniżenie kłaniali się Japonii i życzyli jej pełnego sukcesu, zaczynają pytać siebie, co się stanie, jeśli Japonia stałaby się panem sytuacji na Dalekim Wschodzie i w jaki sposób zwycięstwo Japonii mogłoby wpłynąć na przyszłość amerykańskich interesów w tych okolicznościach²⁵.

Jak wynika z powyżej przytoczonego obszernego fragmentu, amerykańska opinia publiczna zaczęła powoli zmieniać swoje nastawienie w stosunku do Rosji, do czego niewątpliwie przyczyniły się działania Japończyków. Wzrost znaczenia Japonii powodował, jak wynika z pisma Cassiniego, że w Stanach Zjednoczonych zaczęto sobie zdawać sprawę z zagrożenia, jakie to niesie dla interesów amerykańskich na Dalekim Wschodzie. Tym bardziej, że dotychczas Japonia była uważana przez USA za zwolennika idei „otwartych drzwi”. Działania Japończyków budziły więc w amerykańskiej opinii publicznej wątpliwość co do prawdziwości dotychczasowych zapewnień. Tym samym zaczęła ona tracić sympatię, jaką społeczeństwo amerykańskie ją obdarzyło.

W raporcie Cassiniego zwraca też uwagę informacja, że rząd amerykański, który stanął w obliczu zagrożenia interesów amerykańskich na Dalekim Wschodzie, nie chce się wyrzec nastrojów japonofilskich, co jednak związane jest z kwestią dumy. Gdyż, jak można wysnuć z pisma ambasadora również tu, tak jak u opinii publicznej, zachwiana została wiara w rzetelność Japonii.

Cassini podkreśla także, że w USA nadal istnieją liczne czynniki, które nie zapomniały o tradycyjnych węzłach przyjaźni od dawna łączących Stany Zjednoczone i Rosję. *Wielu, zauważa Cassini, nie patrząc na te trudności, jakie napotykalismy w obecnej wojnie, zna siłę Rosji i patriotyzm jej ludności, i rozumie na-*

²⁵ *Ibidem*, s. 64-65.

sze twarde postanowienie doprowadzenia naszego sporu z Japonią do całkowitego zwycięstwa. To oczywiście nie może pozostać bez wpływu na wywołanie uczucia szacunku do nas, co już jest zadatkami przesunięcia sympatii na naszą stronę²⁶.

Rosyjski ambasador w Waszyngtonie uważał także, że liczne symptomy wskazują na to, iż Amerykanie zaczynają rozumieć, że ich interesy na Dalekim Wschodzie łatwiej będzie pogodzić z wpływami w tym regionie rolniczej Rosji niż przemysłowej Japonii. Państwo japońskie właśnie ze względu na swoje uprzemysłowienie będzie głównym rywalem Stanów Zjednoczonych na polu handlu i przemysłu.

Omówione powyżej dokumenty niewątpliwie ukazują stosunek rządu i społeczeństwa amerykańskiego do Rosji i Japonii przed i w czasie wojny rosyjsko-japońskiej. Widać, że już przed wybuchem, jak i w początkowej fazie konfliktu, sympatia Amerykanów znajduje się po stronie Japonii. Można stwierdzić, że wynika to z polityki prowadzonej przez rząd amerykański, który w swoich działaniach kierował się przede wszystkim interesem amerykańskiego przemysłu i handlu oraz starał się wykorzystać każdą okoliczność do wzmocnienia pozycji Stanów Zjednoczonych na Dalekim Wschodzie. Z kolei biorąc pod uwagę doniesienia rosyjskiego ambasadora w Waszyngtonie było to też efektem działań dyplomatów japońskich oraz wsparcia ich przez Wielką Brytanię, dzięki czemu w amerykańskiej prasie pojawiały się informacje przychylne Japończykom, a niekorzystne dla Rosji. Kiedy jednak konflikt osiągnął swoje apogeum, nastroje uległy powoli zmianie, co również zauważył Cassini. Jako podstawę zmiany wskazał dostrzeżenie przez amerykańską opinię publiczną zagrożenia, jakie niesło za sobą wzmocnienie Japonii na Dalekim Wschodzie dla handlu i przemysłu amerykańskiego. Drugim czynnikiem wpływającym na zmianę sympatii miała być arogancja Japończyków i lekceważenie przez nich obyczajów międzynarodowych i interesów pozostałych państw. Zauważyć można także, że zbytne osłabienie Rosji i wzmocnienie jej kosztem Japonii nie korespondowało z ideą globalnej równowagi sił i koncepcją przynależnych stref wpływów, których zwolennikiem był prezydent Stanów Zjednoczonych Teodor Roosevelt.

²⁶ *Ibidem*, s. 65.

Bibliografia

Dobrzycki W., *Historia stosunków międzynarodowych 1815-1945*, Warszawa 2004.

Kissinger H., *Dyplomacja*, Warszawa 2016.

Айрапетов О., *Внешняя политика Российской империи (1801–1914)*, Москва 2006.

Донесение А.П. Кассини В.Н. Ламсдорфу о втором японском займе в США, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Донесение А.П. Кассини В.Н. Ламсдорфу о значении первого японского займа в Америке, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Донесение А.П. Кассини В.Н. Ламсдорфу о реакции вашингтонского кабинета на разрыв русско-японских отношений, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Донесение А.П. Кассини В.Н. Ламсдорфу о японофильской позиции правительства США и росте в стране антирусских настроений, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Донесение А.П. Кассини В.Н. Ламсдорфу об изменении американского общественного мнения в пользу России, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Донесение А.П. Кассини В.Н. Ламсдорфу об очередном японском займе в США, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Мульбатули П., *Внешняя политика Императора Николая (1894-1917)*, Москва 2013.

Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Рыбачёнок И., *Закат великой державы. Внешняя политика России на рубеже XIX-XX вв.: цели, задачи и методы*, Москва 2012.

Телеграмма А.П. Кассини в МИД о нейтралитете США в случае войны России с Японией, [w:] *Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917*, ред. Г.Н. Севостьянов, Дж. Хэзлем, Москва 1999.

Шаццало В., Шаццало Л., *Русско-японска война 1904-1905*, Москва 2004.

Шилов Д., *Государственные деятели Российской империи 1802–1917. Библиографический справочник*, Санкт-Петербург 2002.